

УДК 343.3 : 344.131

Ю. Б. Курилюк*офіцер Департаменту охорони державного кордону
(Адміністрація Держприкордонслужби України)*

ОСОБЛИВОСТІ БЛАНКЕТНОЇ ДИСПОЗИЦІЇ СТАТТІ 419 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Дослідження будь-якої правової норми не можливе без вивчення усіх її елементів та складових. Відомим є те, що кримінально-правова норма, у тому числі передбачена статтею 419 Кримінального кодексу України (далі – КК України) "Порушення правил несення прикордонної служби", має трьохланкову структуру: гіпотезу, диспозицію та санкцію. При цьому, диспозиція являє собою ядро норми, оскільки вона вказує на форму поведінки суб'єкта права, котра безпосередньо тягне за собою юридичні наслідки [1, с. 75]. Диспозиція правової норми, яка відсилає суб'єктів правовідносин до іншої норми має назву бланкетної [2, с. 135].

Із бланкетного способу викладення кримінально-правової заборони логічно випливає вимога конкретизації обвинувачення – необхідність зазначення у процесуальних документах (у постанові про притягнення особи як обвинуваченого, обвинувальному висновку та у вирокі) чинних на момент вчинення злочину нормативних актів іншого (некримінального) законодавства, порушених особою [3, с. 52].

Питання бланкетних диспозицій Особливої частини КК України в науці кримінального права дістало певне теоретичне дослідження. Деякою мірою Г. М. Анісімовим, Х. М. Ахметшиним, С. І. Дячуком, В. І.

Касинюком, В. А. Клименком, М. І. Пановим, М. І. Хавронюком та іншими науковцями досліджувались бланкетні диспозиції військових злочинів. Однак положення опублікованих наукових та навчальних праць з даної проблематики мали локальний характер і не досліджували повний спектр бланкетного характеру злочину, передбаченого статтею 419 КК України.

У теорії кримінального права не існує єдиної думки щодо визначення поняття бланкетної диспозиції. "Яблуком розбрату" при цьому є питання, чи визначає бланкетна диспозиція ознаки злочину і лише для їх уточнення, конкретизації відсилає до іншогогалузевих норм, чи надає таке право на визначення таких ознак спеціально визначеним органам (в інших джерелах права) [4, с. 32].

Однак загальноприйнятною є думка, що бланкетна диспозиція називає злочин [5, с. 207], а ознаки його складу можуть бути визначені тільки шляхом звернення до законів або інших нормативних актів, що відносяться до інших галузей законодавства [6, с. 49]. Під час дослідження теоретичних проблем кримінально-правової кваліфікації В. О. Навроцький відзначив, що такі норми в кримінально-правовій регламентації суспільних відносин відіграють допоміжну роль. Вони застосовуються остільки, оскільки це передбачено кримінально-правовою нормою, не самостійно, а лише поряд з нормою кримінального закону [7, с. 64].

Г. З. Яремко, якою вперше за часи української незалежності проведено комплексне монографічне дослідження проблеми бланкетних диспозицій в статтях кримінального закону, встановлено, що *бланкетна диспозиція в статті Особливої частини КК України* – це структурний елемент заборонної кримінально-правової норми, який безпосередньо лише абстрактно називає або описує окремі ознаки складу злочину, а для їх конкретизації відсилає (прямо чи опосередковано) до приписів інших

галузей права, що можуть бути формалізовані у нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах та правових звичаях. При цьому, під завуальованими формами відсилки розуміється формулювання складів злочину, які полягають у виконанні чи неналежному виконанні правових обов'язків та ті, в яких текстуальний виклад диспозиції фактично означає порушення спеціальних правил. Іншогогалузевий нормативний припис, до якого відсилає диспозиція в статті кримінального закону, не має самостійного кримінально-правового значення та має конкретизуюче значення [4, с. 34, 44, 55].

Вказане розуміння поняття бланкетної диспозиції має й законодавче підґрунтя, окреслене у Рішенні Конституційного суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 (справа про зворотну дію кримінального закону в часі), яким визначено, що бланкетна диспозиція кримінально-правової норми лише називає або описує злочин, а для повного визначення його ознак відсилає до інших галузей права. Конкретизований зміст бланкетної диспозиції передбачає певну деталізацію відповідних положень інших нормативно-правових актів, що наповнює кримінально-правову норму більш конкретним змістом.

З огляду на визначенні поняття бланкетної диспозиції для належної кваліфікації злочину, що нами розглядається, перш за все слід встановити нормативно-правові акти певної галузі права, яка регулює охоронювані кримінальним законом суспільні відносини. Такою галуззю є військове право. Перш за все це пов'язано з специфікою цього злочину, що обумовило включення його до переліку військових злочинів, згрупованих у XIX розділі Особливої частини КК України. Як відмічає С. В. Дьяков, специфіка кримінальної протиправності злочинів проти військової служби полягає, зокрема, у тому, що військові злочини є наслідком порушення

▪ Особливості бланкетної диспозиції статті 419 КК України / Ю. Б. Курилюк // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kybsku.pdf>.

кримінально-правових норм з бланкетною диспозицією. Ці норми тісно взаємопов'язані з військовим правом. Кримінальна відповідальність за вчинення військових суспільно небезпечних дій містяться у нормах не тільки кримінального, але й військового права [8, с. 450-451].

Пристаючи до аналізу вже самої кримінально-правової заборони, передбаченої статтею 419 КК України, передусім привертає увагу чітко виражений бланкетний характер її диспозиції, що відноситься до декількох елементів складу цього злочину. Перший елемент складу досліджуваного злочину, що має чітку бланкетну диспозицію, є об'єктивна сторона злочину, яка перш за все проявляється у вчиненні суспільно небезпечних: 1) діяння (*"порушення правил несення прикордонної служби"*) та 2) наслідків, які ним завдаються (*"якщо це спричинило тяжкі наслідки"*).

При встановленні кримінальної протиправності діяння з бланкетним способом опису їх в кримінальному законі виникають певні труднощі. Г. В. Тимейко вказує, що складність полягає в тому, що межі правомірності тих чи інших діянь регламентуються не кримінальним законом, а іншими нормативними актами чи посадовими інструкціями, розпорядженнями, наказами [9, с. 189].

Суспільна небезпечність діяння злочину, передбаченого статтею 419 КК України, проявляється у дії або бездіяльності у виді порушення правил несення прикордонної служби, визначених відповідними законами та підзаконними нормативно-правовими актами. У даному контексті Г. З. Яремко слушно відмічає, що у бланкетних диспозиціях, що належать до суспільно небезпечної дії (активної поведінки особи), необхідно звернутися до іншогогалузевого нормативного матеріалу, щоб чітко визначити, в чому конкретно полягала злочинна дія, які конкретні приписи при цьому були порушені. Ситуація складніша з диспозиціями статей, які

▪ Особливості бланкетної диспозиції статті 419 КК України / Ю. Б. Курилюк // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kybsku.pdf>.

передбачають склади злочинів, що можуть вчинятися у формі бездіяльності (пасивна поведінка особи). Справа в тому, що такі диспозиції не містять прямого бланкетного відсилання, однак цілком очевидно, що така злочинна поведінка полягає у невиконанні певних дій, що були необхідні для запобігання заподіяння шкоди [10, с. 252].

Вагомим під час конкретизації порушених правил є визначення рівня допустимості тих чи інших некримінальних нормативно-правових актів, які визначають та регламентують певні правила несення прикордонної служби. Так, С. І. Дячук констатує, що такі правила можуть бути встановлені будь-яким нормативним актом і не залежно від того, чи передбачені ці правила саме статутами [11, с. 554]. Схожої точки зору дотримується М. І. Хавронюк вказуючи на необхідність встановлення нормативно-правових актів, які регулюють охорону кордону, несення прикордонної служби, служби прикордонних нарядів [12, с. 1210]. М. І. Панов та Н. Д. Квасневська відмічають, що кримінально-правова норма, окрім кримінального закону, визначається також нормами інших законів чи певними підзаконними нормативно-правовими актами: інструкціями, статутами, стандартами тощо [13, с. 49].

У відповідності до Закону України "Про Державну прикордонну службу України" правовою основою діяльності Державної прикордонної служби України (далі – Держприкордонслужби України) є Конституція України, Закон України "Про державний кордон України", цей Закон, інші закони України, видані на їх виконання акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Поряд з цим, пунктом 5 постанови Пленуму Верховного суду України від 01 листопада 1996 року № 9 "Про застосування Конституції України

▪ Особливості бланкетної диспозиції статті 419 КК України / Ю. Б. Курилюк // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kybsku.pdf>.

при здійсненні правосуддя" визначено доволі вичерпний перелік актів, що є нормативно-правовими. Це акти Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, акти органів місцевого самоврядування, накази та інструкції міністерств і відомств, накази керівників підприємств, установ та організацій тощо, які підлягають оцінці на відповідність як Конституції, так і закону.

Проведеним аналізом чинних законів та підзаконних нормативно-правових актів України встановлено, що певний перелік обов'язків, покладених на військовослужбовців Держприкордонслужби України, визначені законами України "Про Державну прикордонну службу України" та "Про державний кордон України", однак вони мають загальний характер. Більш конкретизовані обов'язки такого прикордонного наряду як "Перевірка документів" визначені у Законі України "Про прикордонний контроль", а деякі повноваження прикордонного наряду "Старший зміни прикордонних нарядів" щодо дотримання режиму в пунктах пропуску також отримав певне закріплення у "Державній програмі авіаційної безпеки цивільної авіації", затвердженої Законом України від 20 лютого 2003 року № 545-IV.

Деякі обов'язки прикордонних нарядів, які також носять більш загальний характер, затверджені постановами Кабінету Міністрів України, такими як № 57 від 27 січня 1995 року "Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України" або № 1989 від 24 грудня 2003 року "Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів, перевізників і товарів, що переміщуються ними".

У той же час основні більш конкретні обов'язки осіб, які входять до складу наряду з охорони державного кордону, визначені відомчими наказами Адміністрації Держприкордонслужби України. Основним з таких актів є Інструкція з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Держприкордонслужби України, затвердженої наказом Адміністрації Держприкордонслужби України від 29 грудня 2009 року № 1040 [14], яка встановлює більш конкретизовані правила несення прикордонної служби у складі прикордонних нарядів, а також безпосередні права та обов'язки кожного з них.

Іншим нормативно-правовим актом, який на сьогоднішній день є єдиним, що, окрім порядку несення прикордонниками військової служби, визначає перелік тяжких наслідків (людські жертви, незаконне перетинання державного кордону України, незаконне переміщення через державний кордон вантажів, інші тяжкі наслідки), що можуть бути спричинені невиконанням або неналежним виконанням військовослужбовцем Держприкордонслужби своїх службових обов'язків, є Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України, затверджене Указом Президента України від 29.12.2009 № 1115/2009.

Також слід відмітити особливу роль наказів начальників органів охорони державного кордону, якими з урахуванням специфіки кожної ділянки державного кордону та в межах наданим ним повноважень, затверджуються такі основоположні документи як Технологічні схеми пропуску осіб, транспортних засобів та вантажів в пунктах пропуску через державний кордон або Режимні правила в пунктах пропуску через державний кордон.

Специфіка організації охорони державного кордону побудована таким чином, що військовослужбовці Держприкордонслужби України несуть службу цілодобово, у різноманітних географічних та погодних умовах, вдень та вночі та у будь-яку пору року; вони використовують різноманітні технічні засоби, а також службових тварин. Саме ці обставини обумовили наявність безлічі наказів, інструкцій та інших підзаконних актів, які регламентують таку діяльність.

Спробу здійснити згрупування таких нормативно-правових актів у певну збірку, з метою використання у службовій діяльності органів охорони державного кордону, у 2012 році започатковано управлінням правового забезпечення Міжнародно-правового департаменту Адміністрації Держприкордонслужби України. Результатом цієї роботи стало видання першого випуску Інформаційного бюлетеню нормативно-правових актів з прикордонних питань, до якого було включені деякі закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та накази спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, що прийняті протягом першого кварталу 2012 року [15].

Зрозуміло, що вчиняючи злочин, передбачений статтею 419 КК України, прикордонником порушується не увесь обсяг правил, що розміщені у тих чи інших законах чи підзаконних нормативно-правових актах, що регулюють несення прикордонної служби, а лише тих, що регламентують виконання поставлених завдань особі, яка включена до складу прикордонного наряду, та порушення яких може спричинити передбачену шкоду. Однак, багатогранність порядку несення прикордонної служби та різноманітність підзаконних актів зумовлює

▪ Особливості бланкетної диспозиції статті 419 КК України / Ю. Б. Курилюк // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kybsku.pdf>.

неможливість визначення виключного переліку можливих кримінально-караних порушень таких правил.

Другий елемент складу досліджуваного злочину, що має чітку бланкетну диспозицію, є спеціальний суб'єкт цього злочину – *"особа, яка входить до складу наряду з охорони державного кордон"*, для конкретизації якого правоохоронні органи та суд змушені звернутись до підзаконного нормативно-правового акту.

Як слушно відзначає М. І. Панов, спеціальний суб'єкт, крім ознак загального суб'єкту (особа фізична, осудна, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наступити кримінальна відповідальність), повинен мати і спеціальні ознаки, визначені у статті 401 КК та законах України, які регулюють порядок несення або проходження військової служби [16, с. 14]. На нашу думку ця позиція потребує деякого уточнення, оскільки окрім вказаних ознак, кожен військовослужбовець та прикордонник, зокрема, як суб'єкт військового злочину має специфічні ознаки, які визначаються також у підзаконних нормативно-правових актах.

У даний час єдиним нормативно-правовим актом, що визначає виключний перелік сімнадцяти різних видів прикордонних нарядів, у які прикордонники залучаються для охорони державного кордону України, а також встановлює професійні вимоги, що до них висуваються, є знов ж таки вищенаведена Інструкція з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Держприкордонслужби України.

Таким чином, проведене дослідження дає можливість здійснити наступні висновки. По-перше, у диспозиції статті 419 КК України ідеться мова "про порушення правил несення прикордонної служби", вказуючи на характер діяння, що є складовою частиною об'єктивної сторони цього злочину. Однак, ця диспозиція у загальній формі вказує на порушення

▪ Особливості бланкетної диспозиції статті 419 КК України / Ю. Б. Курилюк // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kybsku.pdf>.

таких правил, не розкриває зміст злочинного діяння та не описує його безпосередніх ознак, а відсилає для встановлення конкретних порушень до іншої не кримінально-правової галузі законодавства – військового права.

По-друге, бланкетна конструкція диспозиції досліджуваного злочину обумовлена неможливістю та недоцільністю визначення у кримінально-правовій статті всього переліку тих правил несення прикордонної служби, за порушення яких прикордонники можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності, передбаченої статтею 419 КК України.

По-третє, зміст диспозиції вказаного злочину перебуває у прямій залежності від інших законів та підзаконних нормативно-правових актів України, здебільшого відомчих наказів, без існування яких норма кримінального закону, передбачена статтею 419 КК України, буде не діючою. При цьому, самі ці закони та нормативно-правові акти мають допоміжне значення для кримінальної норми та самостійне значення для тих суспільних відносин, які вони регулюють, а тому можуть діяти незалежно від наявності кримінального покарання за їх порушення.

Список використаних джерел

1. Энциклопедический юридический словарь / Под общ. ред. В. Е. Крутских. – 2-е изд. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 368 с.
2. Юридический словарь / Под ред. А. Н. Азрилиана. – М.: Институт новой экономики, 2007. – 1152 с.
3. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / Попереднє слово д-ра юрид. наук, проф. В. О. Навроцького / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 952 с.

4. Яремко Г. З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія / Г. З. Яремко; За ред. В. О. Навроцького. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 432 с.

5. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К.: Атіка, 1999. – 418 с.

6. Кауфман М. А. Энциклопедия уголовного права: Т. 2: Уголовный закон / Отв. ред. В. Б. Малинина. – СПб.: Издание профессора Малинина, 2005. – 848 с.

7. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.

8. Дьяков С. В. Полный курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. А. И. Коробеева. – Т. V: Преступления против государственной власти. Преступления против военной службы. Преступления против мира и безопасности человечества. Международное уголовное право. – СПб.: Издательство Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2008. – 951 с.

9. Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / Отв. ред. П. Т. Некипелов. – Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского университета, 1977. – 216 с.

10. Яремко Г. З. Бланкетні диспозиції, які належать до суспільно небезпечного діяння як ознаки об'єктивної сторони злочину / Г. З. Яремко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (Серія юридична): Збірник наукових праць, – 2009. – № 4. – С. 249-260.

11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 2 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-те вид. перероб. та доп. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – 624 с.

12. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид. перероб. та допов. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.

13. Панов М. І. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність / М. І. Панов, Н. Д. Квасневська // Юридичний журнал "Право України": Науково-практичне фахове видання. – 2010. – № 9. – С. 47-55.

14. Інструкція з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України. Частина I (відділ прикордонної служби). Офіційне видання. – Хмельницький: Видавництво Національної академії Держприкордонслужби України імені Б. Хмельницького, 2010. – 176 с.

15. Інформаційний бюлетень нормативно-правових актів з прикордонних питань № 1/2012. – Хмельницький: Видавництво Національної академії Держприкордонслужби України імені Б. Хмельницького, 2012. – 27 с.

16. Панов М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навч. посіб. / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін.; за ред. М. І. Панова. – Х.: Право, 2011. – 184 с.

Курилюк Ю. Б.

Особливості бланкетної диспозиції статті 419 КК України

У статті розглядається бланкетна диспозиція злочину, передбаченого ст. 419 КК України, її особливості та допустимість нормативно-правових актів, які містять у собі правила несення прикордонної служби

Ключові слова: бланкетна диспозиція, порушення правил, прикордонна служба, кримінальне право

Курылюк Ю. Б.

Особенности бланкетной диспозиции статьи 419 УК Украины

В статье рассматривается бланкетная диспозиция преступления, предусмотренного ст. 419 УК Украины, её особенности и допустимость нормативно-правовых актов, которые содержат в себе правила несения пограничной службы

Ключевые слова: бланкетная диспозиция, нарушение правил, пограничная служба, уголовное право

Kuryliuk Y. B.

Distinctions of a blanket disposition of the Article 419 of the Criminal Code of Ukraine

The blanket disposition of the crime, covered by the Article 419 of the Criminal Code of Ukraine, its distinctions and admissibility of legislative acts, which include the rules of the Border Guard duty, are considered in the Article

Key words: blanket disposition, violation of rules, Border Guard Service, criminal law